

МАЗМҰНЫ / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENT

Мақала туралы мәлімет

Конференция атауы	«Жастар және ғылым: бүгiнi мен болашағы» жас ғалымдардың халықаралық ғылыми-тәжірибелiк конференция материалдар жинағы
Сборник	«Молодежь и наука: настоящее и будущее». Сборник материалов Международной научно-практической конференции молодых ученых
Conference	The collection of materials from the International Scientific and Practical Conference of Young Scientists «Youth and Science: Present and Future»
Өткiзiлген күнi	7 сәуiр 2025, Атырау
ISBN	978-601-262-587-5
Жинақтағы жариялану №	023
Жинақтағы беттерi	99-103
ӘОЖ/УДК/UDC	ӘОЖ 657.6
Секция	Секция IV. I Жұмысшы кәсiптерi-экономикалық өсу мен дамудың драйверлерi // Рабочие профессии - драйверы экономического роста и развития
Автор(лар)	Дауталиева Жанат Махамбетовна
Мәртебесi	Магистрант
Ғылыми жетекшi	Ғылыми жетекшiсi PhD, қауым. проф. Кадырбергенова А.К.
Мақала атауы	ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МЕМЛЕКЕТТiК АУДИТТiН ДАМУЫ ЖӘНЕ МӘСЕЛЕЛЕРI

Ескерту: бұл бет сайтқа орналастыру және мақала PDF-ін сәйкестендіру үшін қосылды. Төменде жинақтағы мақаланың түпнұсқа беттері берілген.

драйверлері” деген тұжырым дәл осы саладағы мамандарға да қатысты екенін атап өткен жөн. Мәдени салада еңбек ететін мамандардың жұмысын жүйелі түрде қолдау - елдің тұрақты дамуының алғышарты.

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Юрий Черников, Валерий Морозов, Денис Сыч “Как организовать, раскрутить и продать собственное мероприятие”
 2. Бернардо, Х. (2019). Cultural Management and PR in the Creative Industries. London: Routledge.
 3. Әубәкіров Я.Ә., Нәрібаев К.Н., Жатқанбаев Е.Б. және т.б. Экономикалық теория негіздері. – Алматы: Санат, 1998.
 4. Almaty Film Festival ресми сайты — <https://almatyfilmfestival.com>
 5. Netflix Kazakhstan — «Қаш» фильмі туралы ақпарат — <https://www.netflix.com/kz>
 6. Елубаева Ж. Мәдени менеджмент және маркетинг негіздері. – Алматы: Білім, 2016.
 7. Мұратқызы, Ж. (2022). «PR маманы мен арт-менеджердің заманауи серіктестігі». Заманауи медиа журналы, №1, 22–28 бет.
 8. Садықова, А. (2023). «Қазақстандағы мәдени жобалар мен PR стратегиялар: шолу». PR және медиа зерттеулері, №2, 34–40 бет.
 9. McClellan, A. (2008). Art and Its Publics: Museum Studies for the New Millennium. Malden, MA: Blackwell Publishing.
- Назарбаев Университеті. (2020). Мәдени жобаларды басқару: тәжірибе мен стратегиялар. Астана: NU Press.

ӘОЖ 657.6

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МЕМЛЕКЕТТІК АУДИТТІҢ ДАМУЫ ЖӘНЕ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Дауталиева Жанат Махамбетовна

Janat@mail.eu

7M04114-Есеп, аудит және контролинг ББ 1 курс магистранты

Х. Досмұхамедов атындағы Атырау университеті, Атырау қ., Қазақстан Республикасы
Ғылыми жетекшісі PhD, қауым. проф. Кадырбергенова А.К.

Кез келген мемлекеттің қаржы жүйесінің табысты жұмыс істеуінің міндетті шарты, оны басқарудың негізгі функциясы мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау болып табылады. Мемлекеттің экономикалық және әлеуметтік даму деңгейі, қоғамдық өмірдің барлық салаларында жұмыс сапасын жақсарту оның ұйымдастырылуы мен көріну формаларына байланысты. Мемлекеттік аудит пен қаржылық бақылауды дамыту және жетілдіру қажеттілігі уақыт талаптарына объективті түрде негізделген. Мемлекеттік аудит пен қаржылық бақылауды дамытудың стратегиялық бағыты бюджет қаражатының, мемлекет активтерінің қалыптасуына, қозғалысына және пайдаланылуына қаржылық бақылаудың Қазақстан үшін түбегейлі жаңа түрлері мен нысандарын енгізу болып табылады.

Мемлекеттік аудит – мемлекеттің қаржылық жүйесінің ашықтығы мен тиімділігін қамтамасыз етудегі маңызды құрал. Қазақстан Республикасында мемлекеттік аудиттің негізгі міндеттері мемлекеттік ресурстардың мақсатты және заңды түрде пайдаланылуын бақылау, мемлекеттік бағдарламалардың тиімділігін бағалау және қаржылық тәртіпті күшейту болып табылады.

Мемлекеттік аудит әлеуметтік міндеттерді шешу және олардың экономиканың немесе экономиканың нақты секторларының дамуына әсерін экономикалық бағалау үшін салық-бюджет құралдарын пайдалану тиімділігіне баға беруге тиіс. Осыған байланысты мемлекеттік

аудит пен қаржылық бақылауды жүргізудің жүйелі проблемаларын зерделеу, зерттеу бүгінгі күні өзекті болып табылады. Экономиканың қазіргі заманғы реформалары жағдайында ресурстарды тиімді пайдалану, сапалы қызметтер көрсету және мемлекеттік органдардың ашықтығын қамтамасыз ету негізгі міндеттерге айналуға. Мемлекеттік аудитті дамыту қаржылық және ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз етудің басым бағыты болып табылады, ал аудитті реттеу тетігін оңтайландыру және ISSAI тиімді енгізу мемлекеттік басқаруды жетілдіруге ықпал етуі мүмкін.

Мемлекеттік қаржылық бақылаудың негізгі мақсаты бюджеттің келуіне және жұмсалыуына байланысты өкімдік және атқарушылық әрекеттерді қадағалау болып табылады. Бұл жағдайда басты назар заңдар мен нұсқаулықтарға толық сәйкес құжаттарды жүргізу дәлдігіне аударылады. Өзекті бағыттардың бірі мемлекеттік органдар жүзеге асыратын аудитті дамыту болып табылады. Оның мәні есептіліктің дұрыстығы туралы пікір білдіру ғана емес, сонымен қатар оны пайдаланушыларға нақты қаржылық жағдайы туралы қажетті ақпарат беру болып табылады.

Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік аудиттің, мемлекеттік бақылаудың принциптері, компоненттері мен әдістері қарастырылады. Жаһандану жағдайында Қазақстан Республикасының экономикасын дамытуда түрлі мемлекеттік тетіктерге, әлеуметтік-экономикалық жүйелерді мемлекеттік бақылауға қажеттілік күн санап артып келеді. Мемлекеттік аудиттің артықшылықтары-экономикалық саясатты дұрыс іске асыру және мемлекеттің бюджет қаражатын тиімді басқару [1,3].

Мемлекеттік аудит – мемлекеттік қаржы ресурстарының тиімді және заңды пайдаланылуын бақылауға бағытталған маңызды құрал. Қазақстан Республикасында мемлекеттік аудиттің дамуы 2015 жылы «Мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау туралы» заңның қабылдануымен басталды. Осыдан кейін мемлекеттік аудит жүйесі халықаралық стандарттарға бейімделіп, тиімділік, сәйкестік және қаржылық аудит бағыттары бойынша жетілдіріле бастады.

Халықаралық тәжірибеде мұндай рөлді мемлекеттік аудит атқарады. Мемлекеттік аудит мүмкіндік береді:

1) Қаржылық тәртіпті жақсарту, мемлекеттік қаржы ресурстары мен мемлекет активтерін қоғамның мүддесі үшін басқарудың ашықтығы мен тиімділігін арттыру;

2) ұлттық заңнама аудитінің халықаралық стандарттарына сәйкес сапалы бақылау жүргізу арқылы мемлекеттің экономикалық әлеуетін одан әрі арттыруға жәрдемдесуге міндетті.

Сонымен бірге, мемлекеттік аудиттің маңыздылығы оның экономикалық теріс қылықтар мен құқық бұзушылықтардың тиімді алдын алу қажеттіліктерін қанағаттандыру қабілетімен расталады, олардың саны шаруашылық жүргізуші субъектілер санының өсуімен бірге үнемі өсіп отырады. Қазіргі жағдайда мемлекеттік аудиттің маңызы өте зор. Бір жағынан, ол бюджетті уақтылы толықтыруды қамтамасыз етеді, экономикалық қылмыстармен және құқық бұзушылықтармен күреседі, екінші жағынан, бұзушылықтардың алдын алу және алдын алу арқылы мемлекеттік органдар мен квазимемлекеттік сектор субъектілері қызметінің тиімділігін арттыруға ықпал етеді.

Мемлекеттік аудит орталық мемлекеттік және жергілікті атқарушы органдар қызметінің тиімділігін жетілдіруге және арттыруға бағытталған. Ол бұзушылықтарды анықтауға және ден қою шараларын қабылдауға бағытталған мемлекеттік қаржылық бақылау жүйесінен айырмашылығы, ескерту сипатына ие. Мемлекеттік аудит тек белгілі бір сәйкессіздіктерді көрсетіп қана қоймай, мемлекеттік қаржы ресурстарын пайдалану мен басқарудың резервтері мен әлеуетін үлкен табыстылықпен, тиімділікпен анықтауы керек, яғни жазалаушы емес, ескерту сипатында. Бұзушылық фактілерін анықтау мен анықтаудан олардың алдын алуға және оларды жасау себептерін жоюға баса назар аударылады.

Мемлекеттік аудит Мемлекеттік аудит объектілерінің қызметін тәуелсіз бағалау ретінде айқындалатын жалпы басқару жүйесінің ажырамас бөлігі ретінде қаралады. Осыған байланысты мемлекеттік аудитті толыққанды енгізу бюджет қаражатын бақылауды

жетілдірудегі маңызды бағыттардың біріне айналуға.

Мемлекеттік аудиттің дамуына келер болсақ, құқықтық және институционалдық негіздердің қалыптасуынан бастау алады. Қазақстандағы мемлекеттік аудиттің дамуы бірнеше негізгі кезеңдерден өтті:

- 2015 жылы мемлекеттік аудит жүйесі енгізіліп, заңнамалық база құрылды.
- 2016-2018 жылдары мемлекеттік аудиттің халықаралық стандарттарға сәйкестігі қамтамасыз етіліп, оны жүргізудің әдістемелік негіздері жасалды.
- 2020 жылдан бастап цифрлық технологиялар мен ақпараттық жүйелер кеңінен қолданылып, аудиттің тиімділігі артты.

Қазіргі таңда мемлекеттік аудит ҚР Конституциясы, ҚР Бюджет кодексі және «Мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау туралы» заңына сәйкес жүргізіледі.

Негізгі институттар мен олардың рөліне тоқталсақ, Қазақстанда мемлекеттік аудит жүргізетін негізгі органдар:

- Жоғары аудиторлық палата – республикалық деңгейде мемлекеттік аудиттің жоғары органы.
- Ішкі мемлекеттік аудит комитеті (ҚР Қаржы министрлігі) – бюджеттік қаражаттың тиімді жұмсалуды тексереді.
- Жергілікті мемлекеттік аудит органдары – өңірлерде аудит жүргізеді.

Қазақстан Республикасында мемлекеттік аудит жүйесі айтарлықтай дамығанымен, оны жетілдіру қажет. Қаржы ресурстарының тиімді жұмсалуды қамтамасыз ету үшін құқықтық, кадрлық және технологиялық базаны күшейту керек. Мемлекеттік аудиттің сапасын арттыру мемлекеттің қаржылық тұрақтылығы мен ашықтығын қамтамасыз етудің маңызды факторларының бірі болып табылады.

Әрбір аудиторлық тексеру тексерілетін орталық мемлекеттік және жергілікті атқарушы органдар, сондай-ақ мемлекеттік аудит объектілері ретінде әрекет ететін квазимемлекеттік сектор субъектілері үшін елеулі оқиға болып табылады, өйткені аудиторлық тексерулер қорытындылары бойынша материалдар жиі нысанаға айналады. Бұқаралық ақпарат құралдарында (бұдан әрі – БАҚ) кеңінен жариялау, өйткені олар экономика мен әлеуметтік саланың басым секторларын дамытудың қоғамдық маңызы бар мәселелерін қозғайды. 2024 жылы ҚР БАӘ білім беру, денсаулық сақтау, өнеркәсіп, құрылыс, көлік және ауыл шаруашылығы салаларында аудиторлық іс-шаралар өткізілді. Мәселен, алғаш рет Абай, Ұлытау, Жетісу сияқты облыстарда және Алматы облысында жергілікті бюджеттерге аудиттер ұйымдастырылып, өткізілді. Жүргізілген аудиторлық іс-шаралардың нәтижелері бойынша бюджет қаражаты мен активтерді пайдалану кезінде нүктелік проблемаларды белгілеуге мүмкіндік беретін жүйелі басқарушылық кемшіліктер анықталды.

Осыған байланысты 2025 жылға 40-тан астам аудиторлық іс-шаралар өткізу жоспарланған. Атап айтқанда, Мемлекет басшысының тапсырмасы бойынша Астана және Алматы қалаларының, Солтүстік Қазақстан, Қостанай және Жамбыл облыстарының бюджеттеріне аудиторлық тексерулер жүргізу жоспарланған. Мемлекеттік аудитпен "Самұрық-Қазына" қорының, "Қазатөнеркәсіп" ұлттық компаниясының, электр желілерін басқару жөніндегі қазақстандық компанияның (KEGOC), Ұлттық банктің, Қазақстан Республикасы Төтенше жағдайлар министрлігінің, Ғылым, қорғаныс, құқық тәртібі, спорт, әлеуметтік қамсыздандыру, орман шаруашылығы және басқа да салалардың қызметі қамтылатын болады [2,8].

Аудит нәтижелеріне сәйкес Қазақстан Республикасының Үкіметі мен уәкілетті мемлекеттік органдар үшін АӨК-де 126 ұсыным мен 678 тапсырма әзірленді. Бұл ретте бүгінгі күні 165 пункт орындалды, қалғандары Мемлекет басшысын үнемі хабардар ете отырып, АӨК бақылауында қалады.

Аудиторлық тексерулер материалдары бойынша 2024 жылы 108 жеке және 67 заңды тұлға әкімшілік жауапкершілікке тартылды. негізінен мемлекеттік сатып алу, бухгалтерлік есеп жүргізу, сәулет және құрылыс қызметі саласындағы бұзушылықтар үшін. Мемлекеттік аудиторлар мемлекеттік органдар мен квазимемлекеттік сектордың лауазымды адамдарына

қарсы 52 әкімшілік хаттама жасады. ҚР ҚАӨ аудитінің 16-ға жуық материалдарын құқық қорғау органдарына жолдады. Көптеген жағдайларда егжей-тегжейлі талқылаулар әлі жүргізілмейді. Жүргізілген аудит қорытындысы бойынша тәртіптік жауапкершілікке 198 адам тартылды.

Жүргізілген аудиттер бюджет ақшасы мен активтерін мемлекеттік басқаруда жүйелік кемшіліктер мен бұзушылықтардың бар екендігін көрсетеді. Мәселен, мысалы, қазақстандықтарды дәрі-дәрмекпен қамтамасыз етуді тексеру кезінде "СК-Фармация" ЖШС жүйесінде сатып алуды сапасыз жоспарлау кейбір дәрілік препараттардың артық болуына әкеліп соқтырғаны анықталды, олардың едәуір бөлігі 279 млн теңгеден астам сомаға кейіннен жарамдылық мерзімінің өтуіне байланысты есептен шығаруға тура келді.

Аудиторлық бақылаудың негізгі элементтерінің бірі және аудиттің соңғы кезеңінің құрылымдық элементі нұсқамалар болып табылады. Дәл осы құжат анықталған бұзушылықтарды олардың орындалу мерзімдері мен жауапты ведомстволарды көрсете отырып, оларды жою жөніндегі нақты тапсырмаларға байланыстыра отырып көрсетуге мүмкіндік береді

Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік аудит жүйесі айтарлықтай жетістіктерге жеткенімен, әлі де көптеген мәселелерді шешуді талап етеді. Құқықтық реформалар, цифрландыру, кадрлық әлеуетті арттыру және ашықтықты қамтамасыз ету арқылы аудит жүйесін одан әрі жетілдіру мүмкін. Бұл шаралар мемлекеттік ресурстарды тиімді басқаруға және қоғамның сенімін арттыруға ықпал етеді [6,8].

Цифрлық технологияларды енгізуде соңғы жылдары мемлекеттік аудитте цифрлық шешімдер белсенді қолданылуда:

- Big Data және аналитикалық платформалар аудиттің тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді.

- Электронды мемлекеттік сатып алуларды бақылау заң бұзушылықтарды жедел анықтауға көмектеседі.

- Blockchain және жасанды интеллект алаяқтық әрекеттерді болдырмауға ықпал етеді.

Мемлекеттік аудиттің негізгі мәселелерін де атап өтпесе болмайды. Бұл кадр тапшылығы және мамандардың біліктілігі.

Аудиторлардың халықаралық стандарттарға сәйкес білім деңгейін арттыру қажет. Оқыту бағдарламалары жеткіліксіз, тәжірибелі мамандар аз.

Құқықтық және әдістемелік мәселелер бойынша мемлекеттік аудит жүйесін жетілдіру үшін құқықтық және әдістемелік базаны үнемі жаңартып отыру қажет. Кейбір заңнамалық актілерде қайшылықтар бар.

Тәуелсіздіктің жеткіліксіздігі деңгейінде кейбір жағдайларда мемлекеттік аудиттің нәтижелері билік органдарының ықпалына ұшырауы мүмкін. Тәуелсіздікті қамтамасыз ету маңызды.

Ал ақпараттық жүйелердің интеграциясының әлсіздігіне қазіргі мемлекеттік аудит жүйесінде әртүрлі ақпараттық жүйелердің өзара байланысы толық қамтылмаған. Бұл аудит сапасына әсер етеді.

Сондай-ақ, тиімділік аудитін жетілдіру қажеттілігі бойынша мемлекеттік қаражатты тек заңдылық тұрғысынан емес, оның тиімді пайдаланылғанын да бақылау қажет. Тиімділік аудиті жеткілікті дамымаған.

Объектілердің бюджет қаражатын пайдалану тиімділігі көбінесе органдардың қаржылық бақылау жүргізу тиімділігіне байланысты. Мемлекеттік бақылау және аудит органдарының тиімділігі деген не екенін түсіну үшін «тиімділік» деген ұғымды анықтап, оны бағалау критерийлерін беру керек. Әдетте тиімділік өндірісте пайда мен шығынның арақатынасы ретінде қарастырылады. Алайда, бақылауды өлшеу үшін мұндай түсіндіру мүлдем орынды емес. Экономикада тиімділік қолда бар ресурстардан максималды пайда алу ретінде қарастырылады. Яғни, қаржылық бақылаудың тиімділігін оның көрсеткіштері-сандық және сапалық жағынан қарастыру керек. Сандық көрсеткіштерге жүргізілген тексерулер саны, олардың тиімділігі мен уақтылығы, үнемділігі жатады. Олар абсолютті шамаларды көрсетеді,

бірақ олар бақылаудың тиімділігін жалпы түрде бағалайды. Тиімділікті тек осы көрсеткіштер арқылы тікелей бағалау мүмкін емес.

Қазіргі уақытта мемлекеттік аудит жүйесі арқылы мемлекеттік шығыстардың тиімділігіне бақылауды күшейту қажеттілігі туындап отыр. Осы зерттеудің өзектілігі мемлекеттік аудит жүйесін дамытудың жаңа парадигмасы мен тұжырымдамасын қалыптастыру, сондай-ақ сыртқы мемлекеттік аудиттің құрылымдық және функционалдық трансформациясы қажеттілігіне байланысты. Трансформациялық процестердің қазіргі кезеңі ауқымды реформаларды, оның ішінде бюджеттік процесті жүргізумен сипатталады және Ұлттық ресурстарды басқаруға неғұрлым жүйелі көзқарасты талап етеді. Бұл процестер сыртқы мемлекеттік аудиттің рөлін, оның міндеттері мен дамудың басым бағыттарын қайта қарауды қажет етеді.

Алайда, сыртқы мемлекеттік аудитті институционалдық қамтамасыз ету осы уақытқа дейін жеткіліксіз деңгейде қалып отыр. Дамудың бірыңғай тұжырымдамасынсыз және олардың негізгі функцияларын жүзеге асырудың жалпы тәсілдерінсіз жұмыс істейтін сыртқы мемлекеттік аудит органдары қазіргі уақытта әртүрлі міндеттерге тап болып отыр және Ұлттық ресурстарды пайдалану тиімділігіне әсер ету үшін әртүрлі құралдарға ие. Осыған байланысты сыртқы мемлекеттік аудитті реформалау процесінде сыртқы мемлекеттік аудит органдары қызметінің тиімділігін арттыру үшін оны әдістемелік қамтамасыз ету мен сапаны басқаруға, оның ішінде қазіргі заманғы ақпараттық технологияларды қолдануға жүйелі тәсілді қолдану өте маңызды. Сыртқы мемлекеттік аудиттің ерекшелігі оның табиғатымен анықталады және оларды заң шығарушы органдар өздерінің бақылау функцияларын, сондай-ақ сыртқы мемлекеттік аудит саласындағы өз құзыреттерін іске асыру үшін құратындығында [5,7].

Бұл ретте мемлекеттік биліктің заң шығарушы органдарының заңнамалық функцияны орындау қажеттілігі мемлекеттік аудит органдарының қабылданатын заң жобаларына сараптама жүргізуіне, ал өкілдік функция – аудиторлық іс-шараларды өткізу кезінде қоғамдық ресурстардың жұмсалуды бақылауға негіздейді. Қазіргі уақытта сыртқы мемлекеттік аудит жүйесін қалыптастыру қағидаттарына, сондай-ақ сыртқы мемлекеттік аудитті ұйымдастырудың өкілеттіктері мен нысандарына, олардың жұмыс әдістеріне және олардың қызметінің тиімділігін бағалауға көзқарастарда бірліктің болмауы байқалады.

Мәселелерді шешу жолдары

- Аудиторлардың біліктілігін арттыру – халықаралық тәжірибені енгізу, шетелдік мамандарды тарту.

- Құқықтық базаны жетілдіру – мемлекеттік аудиттің тәуелсіздігін нығайту, заңнамалық қайшылықтарды жою.

- Цифрландыруды күшейту – деректерді өңдеудің автоматтандырылған жүйелерін кеңейту.

- Қоғамдық бақылауды дамыту – аудит нәтижелерін ашық жариялау, азаматтық қоғам институттарымен жұмыс істеу.

Бақылаудың тиімділігін арттыру үшін өзгерістер сыртқы бақылауға да әсер етуі керек. Өндірілген мемлекеттік шығыстардың тиімділігінің, үнемділігінің және пайдалылығының нақты өлшемдерін әзірлеу қажет. Осылайша, ішкі бақылаудың институционалдық құрылымын қалыптастыру кезінде, біздің ойымызша, біртұтас жүйені құруды мақсат еткен дұрыс: бұл құрылымдардың қызметін күрделі саралау қажеттілігін болдырмайды және мемлекеттік қызметшілер санының айтарлықтай өсуіне жол бермейді. Бұл ретте бізге үлкен бюджеттері бар ведомстволар үшін бірнеше дербес ішкі/ведомствоаралық ІАҚ және орта және шағын бюджеттері бар ведомстволар үшін бір орталық мемлекеттік ІАҚ (Ұлыбритания үлгісі бойынша) қамтитын ІАҚ-ның екі нұсқалы жүйесін қалыптастырудан бастау неғұрлым ақылға қонымды болып көрінеді. Кейінірек, орталық мемлекеттік ІАҚ жұмыс тәжірибесінің жинақталуымен оның құзыретін үлкен бюджеттері бар ведомстволардың ішкі аудитіне кеңейтуге және осы ведомстволарда (Нидерланды үлгісі бойынша) дербес ішкі/ведомствоаралық ІАҚ таратуға болады.